

Turizm Sektöründe Göçmen Emegi: Nitelikli Emek mi? Ucuz Emek mi?

Çisel EKİZ GÖKMEN*

Öz: Turizm sektörünün emek yoğun ve mevsimsellik gibi özellikleri, artan rekabet ve turizm sektöründe sağlanan hizmetlerin çeşitliliği, sektörde göçmenlerin istihdamını artırmaktadır. Bu anlamda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de turizm sektörü, göçmenlerin istihdam edildiği önemli sektörlerden biri durumundadır.

Bu çalışmanın amacı turizm sektöründe göçmen emeğine yönelik talebin dünyada ve Türkiye’de farklılık gösterip göstermediğini ve olası farklılığın nedenlerini ortaya koymaktır. Çalışma ayrıca göçmenlerin çalışma koşullarına ve göçmenlik statüleri nedeniyle sektörde yaşadıkları sorunlara da ışık tutmayı hedeflemektedir. Bu amaçla, çalışmada öncelikle turizm sektörünün dünya ve Türkiye Ekonomisindeki yeri incelenmiştir. Ardından, sektörün göçmen emeğine duyduğu ihtiyacın nedenleri, göçmenlerin sektördeki konumları ve yaşadıkları sorunlar araştırılmıştır. Çalışma göstermektedir ki, dünya turizm sektöründe göçmen emeği genel itibariyle ucuz ve niteliksiz işgücüne erişimin bir yolu iken, Türkiye turizm sektörü için göçmen emeği sektördeki nitelikli işgücü açığının ve emek arzı kısıtının olduğu işlerin doldurulması anlamına gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Emek Göçü, İşgücü Piyasası, Turizm Sektörü

JEL Sınıflandırması: F22, J61, L83.

Migrant Labor in Tourism Sector: Is it Qualified Labor? Or Cheap Labor?

Abstract: The unique characteristics of the tourism sector, such as its labor-intensive and seasonal nature, increasing competition and increasing diversity of tourists, increase the need for migrant labor in the tourism sector. As in the world as in Turkey, the tourism is one of the important sectors where migrants are employed. This study aims to demonstrate whether there is a difference in demand for migrant labor in the tourism sector between Turkey and the World and reveal the reasons for the possible difference. And also, it aims to shed light on the problems faced by migrants due to their working conditions

* Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İ.İ.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

and migration status. For this purpose, firstly, the place of tourism sector in the world and Turkey economies will be examined. Then, the reasons why the tourism industry needs migrant labor, the positions of migrants in the industry and the problems they are experiencing will be investigated with the help of related literature. This study shows that migrant labor in the world tourism sector is generally a way of access to cheap and unqualified labor. The migrant labor in the tourism sector in Turkey is meant to fill the qualified labor shortage and the jobs where the labor supplies constraints in the sector.

Keywords: International Labor Migration, Labor Market, Tourism Sector

Jel Codes: F22, J61, L83

Giriş

Küreselleşme ile birlikte uluslararası göç hareketlerinde önemli bir artış yaşanmış ve özellikle dünyanın az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerinde yaşayan insanlar, daha iyi yaşam ve çalışma koşulları için gelişmiş ülkelere göç etmişlerdir. Uluslararası göçler 1990'ların sonunda dünyayı şekillendiren iktisadi, politik ve sosyal dinamiklerin en temel öğelerinden biri olurken (Toksöz, 2006), bu süreçte Türkiye'nin küresel göç haritasındaki yerinde de önemli değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. Türkiye'nin emek göçü veren bir ülke olması yanında emek göçü alan bir ülke haline gelmesi, yaşanan dönüşümün en belirgin özelliğidir. Ayrıca Türkiye uluslararası göç hareketleri bakımından önemli bir geçiş ülkesi olma özelliği de taşımaktadır. Türkiye'nin esnek ve görece kolay bir vize sistemi uygulaması, ülke sınırlarının uzun ve güvenliğinin sağlanmasındaki güçlükler, Avrupa Birliği'ne komşu ülke özelliği ve yaygın bir enformel ekonomiye sahip olması gibi nedenler, göçmenler için ülkeyi çekici hale getirmiştir. Böylelikle Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllardan sonra çok farklı sektörlerde çalışan göçmenlere daha sık rastlanır olmuştur. Göçmenlerin çalıştığı sektörlerin başında da turizm gelmektedir.

Turizm ve göç birbiriyle oldukça yakın iki olgudur. Çünkü göçmenler, gittikleri ülkelere sosyo-ekonomik katkı yapmakta, kültürel açıdan toplumları zenginleştirmekte, turizm ürünlerini arttırmakta ve seyahat, konaklama, yemek hizmeti ve diğer turizm alt sektörleri için işgücü sağlamaktadır. Bu bağlamda Dünya Turizm Örgütü, turizme dayalı göç (migration led tourism) ile göçe dayalı turizme (tourism led migration) kavramları arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir. Turizme dayalı göç kavramı, turizm sektöründe iş aramak amacıyla yapılan göçü ifade ederken; göçe dayalı turizm ise göçmenlerin kendi ülkelerine ziyaret için yaptıkları seyahatlerle ortaya çıkan turizm faaliyetini kapsamaktadır (Joppe, 2012:663). Tanımlamalardan da anlaşılabilceği üzere, turizm sektöründe göçmen emeğini inceleyen bu çalışmanın odağı turizme dayalı göç ile sınırlıdır.

Uluslararası göç hareketlerine ilaveten uluslararası turistlerin sayısının artması, artan rekabet ve turistlerin çeşitlenen hizmet talepleri, bu çeşitliliği idare etmek için gerek dünyada gerek Türkiye’de turizm sektöründe göçmen emeğine duyulan ihtiyacı artırmıştır. Yine göçmenlerin önerilen düşük ücretlere ve güvencesiz çalışma koşullarına razı olmaları sektörde çalışanların bir bölümünün göçmenlerden oluşmasına olanak vermiştir (Aitken ve Hall, 2000). Bunun haricinde turizm sektörünün göçmenlerin yabancı dil avantajlarını kullanabilecekleri bir alan olması veya bazen daha iyi işlere girmeyi beklerlerken geçici bir seçenek olarak görmeleri ise göçmenleri sektörde çalışmaya yöneltmektedir. Böylece göçmenlerin işgücü piyasasına katılımı arz ve talep koşullarınca desteklenirken, göçmenler turizm sektöründe iş bulma kolaylığına sahip olmuş, işverenler de güvencesiz çalıştırdıkları bu göçmenleri yerli işçilerle kıyaslandığında piyasadan daha ucuza temin etmiştir (Lordoğlu, 2009).

Gerek dünyada gerek Türkiye’de ucuz emek sunumlarıyla turizm sektörüne katkıda bulunan göçmenlerin nitelik düzeyleri, işgücü piyasasındaki konumları ve karşılaştıkları sorunlar bazı açılardan benzerlikler taşıdığı gibi farklılıklar da göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, dünya ve Türkiye turizm sektöründe istihdam imkânı bulan göçmenlerin sektördeki hangi ihtiyacı karşıladığını, sektörün göçmen emeğine olan talep farklılıklarını ve nedenlerini mevcut göç yazını çerçevesinde incelemek ve göçmenlerin sektörde çalışma koşullarına ve yaşadıkları sorunlara ışık tutmaktır. Bu amaçla çalışmada öncelikle turizm sektörünün dünya ve Türkiye ekonomisindeki yeri incelenmiştir. Ardından turizm sektörünün neden göçmen emeğine ihtiyaç duyduğu, göçmenlerin turizm sektöründe çalışmalarının bir tercih mi yoksa zorunluluk mu olduğu, sektördeki konumları ve yaşadıkları sorunlar ilgili literatür yardımıyla araştırılmıştır. Son olarak genel bir değerlendirme yapılarak politika önerilerine yer verilmiştir.

Dünya’da Turizm Sektörü ve İstihdamın Yapısı

Dünya genelinde milli gelirin ve istihdamın sektörel dağılımı içerisinde hizmetler sektörünün payı giderek artmaktadır. Hizmetler sektörü içerisinde ise son 60 yılda istihdam hacmi ve katma değer yaratma açısından en hızlı gelişen sektör, turizm sektörü olmuştur. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO) verilerine göre, dünya genelinde uluslararası turistlerin sayısı 1950 yılında 25 milyon iken, 2015 yılında yaklaşık 1,2 milyar kişiye ulaşmıştır. Uluslararası turist sayısındaki artışla bağlantılı olarak uluslararası turizm gelirleri de, 1950’de 2 milyar dolardan 2015’de yaklaşık 1,3 trilyon dolara yükselmiş; böylece dünya milli gelirin yüzde 10’u ve ihracat gelirininde ise yüzde 7’si doğrudan veya dolaylı olarak turizm sektöründen elde edilmiştir (UNWTO, 2016).

Bu gelişmelere paralel olarak turizm sektöründe istihdamın payı artarken; sektör yaratmış olduğu istihdam hacmiyle de toplam istihdamı etkilemektedir. Turizm sektörü bir yandan konaklama, yeme-içme, ulaşım, eğlence ve sağlık gibi

pek çok sektörde doğrudan istihdama katkıda bulunması; bir yandan da sektöre girdi sağlayan başta inşaat olmak üzere tarım, balıkçılık, el sanatları, bankacılık ve imalat gibi diğer sektörlerle dolaylı istihdam imkânları vermesi dolayısıyla, toplam istihdamı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir¹ (Yıldız, 2011). Yine sektördeki faaliyetlerin büyük bir kısmının hizmet ağırlıklı olmasından kaynaklanan emek yoğun yapısı, sektörün istihdam yaratmadaki katkısını arttırmaktadır. Örneğin, ABD için yapılan bir çalışmaya göre, 1 günde fazladan gelecek 100 turistin bir gece konaklaması, yılda 47 yeni iş olanağı, 6 yeni tesis, 45 çocuğun okuması için yeterli vergi geliri ve milyonlarca dolarlık iş hacmi ortaya çıkarmaktadır. Bu yönüyle turizm sektörünü, “dünyanın en büyük endüstrisi ve istihdam yaratan en büyük işvereni” olarak tanımlayan Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi’nin yaptığı bir hesaplama göre, turizm sektörü her üç saniyede bir iş olanağı yaratmaktadır (Özgüç, 1998’den aktaran Yıldız, 2011: 59-61). Turizm sektörü hem doğrudan hem de dolaylı olarak, 230 milyondan fazla istihdam sağlayarak, küresel işgücünün yaklaşık yüzde 8’ini temsil etmektedir (UNEP ve UNWTO, 2012). Sektör özellikle kadınlar, gençler, eğitim düzeyi düşük kişiler ve göçmenler için istihdam imkânı sağlamaktadır (UNWTO, 2016).

Dünya genelinde kadınlar, turizm sektöründeki işgücünün yüzde 60 ila 70’ini oluşturmaktadır (UNEP ve UNWTO, 2012: 39). Söz konusu oran diğer sektörlerle karşılaştırıldığında daha yüksektir. Sektörde çalışan kadınlar ağırlıklı olarak kat hizmetleri, çamaşırhane, yiyecek hazırlama ve müşteri hizmetleri gibi bölümlerde istihdam edilmektedir (Yunis, 2009’dan aktaran Ünlüönen ve Şahin, 2011).

Dünya turizm sektöründe istihdam edilenlerin yarısı 25 yaş ve altındadır (UNEP ve UNWTO, 2012). Ancak turizm sektöründeki istihdamın yapısında yaş açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde turizm sektöründe çalışanların önemli bir bölümü 30-44 yaş grubu aralığında iken; gelişmekte olan ülkelere ise 18-29 yaş grubu aralığındadır. Bu durum, genel olarak istihdamın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere genel yapısından kaynaklanmakta ve nüfus artış hızı, işgücüne katılım oranı gibi değişkenlerin göstermiş olduğu farklılıklar sonucu ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere arasında farklılıklar bulunmakla birlikte, dünya genelinde turizm sektöründe çalışanların eğitim düzeyi düşüktür (UNEP ve UNWTO, 2012). Gelişmekte olan ülkelere turizm sektöründe istihdam edilenlerin eğitim seviyesi genellikle düşüktür ve turizm sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkelere, diğer sektörlerden önemli ölçüde işgücü transfer ettiği için, nitelsiz ya da yarı-nitelikli işgücüne istihdam olanağı sağlamaktadır (Ünlüönen ve Şahin, 2011). Gelişmiş ülkelere ise genel eğitim düzeyinin yüksek oluşuna paralel olarak, turizm sektöründe istihdam edilenlerin eğitim düzeyleri görece yüksektir (Yanardağ ve Avcı, 2012).

¹ Turizm sektörü istihdamı sadece doğrudan ve dolaylı olarak değil, uyarılmış olarak da etkilemektedir. Kısaca uyarılmış istihdam doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirlerin harcanmasıyla ekonomide yaratılan ek istihdamı kapsamaktadır (Yıldız, 2011: 60).

Göçmenlerin genellikle statülerinin yasal koşul ve kurallara uymaması (kaçak veya belgesiz olmaları) nedeniyle düşük ücretlere ve güvencesiz çalışma koşullarına razı olmaları, sektörde çalışanların önemli bir bölümünün göçmenlerden oluşmasına yol açabilmektedir. Bu anlamda emek yoğun bir sektör olan turizm sektörü uluslararası göçmenler için de istihdam imkânı sağlamaktadır.

Dünya Turizm Sektöründe Göçmen Emeği

Küreselleşme ve uluslararası ticaretin yoğunlaşmasının yanı sıra ulaşım maliyetlerindeki düşüşlerin ve ülkeler arasındaki/içindeki siyasi kargaşa ve gelir eşitsizliğinin artmasının bir sonucu olarak uluslararası göç hareketleri hız kazanmıştır (ILO, 2010a). Söz konusu unsurlar sonucu artan ülkeler arası nüfus hareketleri; işgücü göçünü, mültecileri, sığınmacıları, turistleri, öğrencileri, iş dünyasındaki insanların ziyaretlerini ve uluslararası şirketlerin şubeleri arasında yaşanan personel transferlerini de içerecek şekilde çeşitlenmiştir. Fakat uluslararası göçün hükümetleri yakından etkileyen kısmını, işgücü göçü ve mülteciler oluşturmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) son raporuna göre oluşturulan Tablo 1'den görülebileceği üzere, 2013 yılı itibariyle dünya genelinde 15 yaş ve üstü yaklaşık 207 milyon göçmen bulunmaktadır ve söz konusu göçmenlerin 150 milyonu istihdam edilmektedir. Göçmen işçilerin yaklaşık yüzde 56'sı (84 milyon) erkek, yüzde 44'ü ise (67 milyon) kadındır. Veriler göçmen işçilerin belirli sektörlerde yoğunlaştıklarını ortaya koymaktadır. Buna göre, dünyadaki göçmen işçilerin yaklaşık yüzde 71'i (107 milyon) turizm ve eğlence sektörünü de içeren hizmetler sektöründe, yüzde 18'i (27 milyon) sanayi sektöründe ve yüzde 11'i ise (17 milyon) tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Tablo 1'den de görülebileceği üzere, tarım sektöründe çalışan kadın ve erkek göçmenlerin oranı birbirine yakın iken, erkek göçmenlerin daha yüksek bir oranı sanayi sektöründe, kadın göçmenlerin daha yüksek bir oranı ise hizmetler sektöründe çalışmaktadırlar (ILO, 2015).

Tablo 1: Uluslararası Göçmenler ve Göçmen İşçiler, 2013 (15 yaş ve üstü, Milyon)

	Toplam	Erkek	Kadın
Dünya Nüfusu	5.273 (100)	2.634 (49.9)	2.639 (50.1)
Uluslararası Göçmenler	206.6 (100)	107.2 (51.9)	99.3 (48.1)
Toplam İşçiler	3.390 (100)	2.035 (60.0)	1.356 (40.0)
Uluslararası Göçmen İşçiler	150.3 (100)	83.7 (55.7)	66.6 (44.3)
Tarım	16.7 (11.1)	9.3 (11.2)	7.4 (11.1)
Sanayi	26.7 (17.8)	16.6 (19.8)	10.2 (15.3)
Hizmetler	106.8 (71.1)	57.8 (69.1)	49.0 (73.7)

Kaynak: ILO, 2015.

Not: Parantez içerisindeki rakamlar yüzde değerleri göstermektedir.

Dünya turizm sektörünün hızla büyümesi sektördeki işgücü talebini ve dolayısıyla göçmen işçi talebini de arttırmıştır. Böylece turizm sektöründeki çeşitli işlerde çalışan göçmenlerin sayısı hızla artmıştır (Joppe, 2012). Göçmenlerin çalıştıkları işler üst düzey yöneticilikten, seyahat acentelerine, tur operatörlüğüne (Cooper, 2002), otellere, apartlara, danışma bürolarına, gümrüksüz satış mağazalarına, bölgesel turizm makamlarına (Aitken ve Hall, 2000) ve seks ve eğlence gibi “kadınsı” işlere (Lazaridis, 2000) kadar çeşitlilik göstermektedir.

Dünya genelinde olduğu gibi turizm sektöründe de genel itibariyle iki kategoride göçmen emeğine ihtiyaç duyulmaktadır. Birincisi yerli vatandaşların küçümsediği kötü, kirli ve tehlikeli işleri yapmaya hazır olan niteliksiz göçmen emeği, diğeri ise arzı kısıtlı olan son derece uzmanlaşmış nitelikli göçmen emeğidir (Adepoju, 2008 aktaran Joppe, 2012).

Niteliksiz Göçmen Emeği

Turizm sektöründe niteliksiz göçmen emeğine olan talep temelde sektörün çalışma koşulları ile bağlantılıdır. Çünkü sektördeki hafta sonu ve gece vardiyaları ile tatil günlerinde çalışma gibi düzensiz çalışma saatleri, işverenlerin yeterli sayıda işgücü bulmasını zorlaştırmaktadır. Bu temel çalışma koşulları dolayısıyla işverenler büyük ölçüde marjinal işçilere, özellikle de niteliksiz göçmenlere bel bağlamaktadırlar. Özellikle yoksul ülkelerden gelen göçmen işçilerin çoğu, benzer nitelikteki yerli işçilerle karşılaştırıldığında daha düşük ücret geliri elde etmekte ve ağırlıklı olarak işyerinde daha düşük beceri gerektiren işlerde çalışmaktadırlar (ILO, 2012).

Yine turizm sektörünün mevsimsel ve döngüsel yapısı, birçok işveren için göçmen işçi istihdam etmenin önemli bir nedenidir. Çünkü işverenler talep

dalgalanmalarına göre göçmen işgücünün istihdamını kolayca genişletebilmekte veya daraltabilmektedirler (Joppe, 2012). İşverenler göçmen işçileri bazen yoğun çalışma gerektiren zamanlarda tam zamanlı çalışanları desteklemek için istihdam edebilmektedirler. Yine yabancı göçmen işçiler, işverenler tarafından itaatkâr ve güvenilir olmaları dolayısıyla genellikle “iyi çalışanlar” olarak algılanmakta; bu da sektördeki göçmen emeğine olan ilginin açıklayıcılarından biri olmaktadır.

Göçmenlerin hedef ülkeye göçü çoğu zaman yasa dışı yollarla gerçekleşmektedir (Aydoğanoglu, 2007). Göçmenlerin genel itibarıyla yasa dışı konumları dolayısıyla yerli işçilerin kabul etmeyeceği düşük ücretlere ve güvencesiz çalışma koşullarına razı olmaları ise, turizm sektöründe çalışanların bir bölümünün göçmenlerden oluşmasına imkân vermektedir (Aitken ve Hall, 2000; Joppe, 2012). Başka bir deyişle turizm sektöründe göçmen emeğine olan talebin diğer bir nedeni, yasa dışı konumları nedeniyle kabul etmek zorunda kaldıkları düşük ücret ve olumsuz çalışma koşulları altında istihdam edilen göçmenlerin sektördeki işletmelerin işgücü maliyetlerini düşürme amaçlarına hizmet etmesidir.

İşverenlerin sektörde yabancı göçmen işçi istihdam etme nedenleri çeşitlilik gösterirken, göçmenlerin turizm sektöründe çalışmalarının da bir takım gerekçeleri bulunmaktadır. Göçmenlerin yasa dışı konumları bir yandan turizm sektöründe göçmen emeğine olan talebin açıklayıcısı olurken, diğer yandan da göçmenlerin ucuz ve niteliksiz emek sunumlarının açıklayıcısı olmaktadır. Göçmenlerin yasa dışı konumları haricinde, turizm sektöründe düşük ücretli niteliksiz işlerde çalışmalarının diğer nedenleri, yeterli yabancı dil becerisine sahip olmamaları ve nitelikleri ile alakalı olan işleri seçebilmelerine olanak sağlayan yerel kurumlar ve işgücü piyasası uygulamaları hakkındaki bilgi eksiklikleridir (Janta vd., 2011). Yine göçmenler daha iyi işlere girmeyi beklerlerken de turizm sektöründe düşük nitelikli işlerde çalışmayı kabul edebilmektedirler. Janta ve diğerlerinin (2011) çalışmaları Polonyalı göçmenlerin İngiltere turizm sektöründe çalışmalarının nedenlerinin, sektörde iş bulmanın kolay olması, deneyim kazanmak, ülkelerinde olduğundan daha fazla kazanç elde edebilmek ve bahşiş/yemek gibi sektörün sağladığı faydalardan yararlanmak olduğunu göstermektedir. Böylece kendi ülkelerinden uzakta geçici ya da dâimi istihdam olanakları arayan göçmenler işgücü piyasasında iş bulma kolaylığına sahip olmakta ve dünya çapında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin turizm sektörü için hayati bir işgücü kaynağı haline dönüşmektedir (ILO, 2012). İşverenler ise yerli işgücü ile kıyaslandığında güvencesiz ve enformel şekilde istihdam edebildikleri göçmenler sayesinde işgücü maliyetlerini düşürmektedirler. Böylelikle göçmenlerin işgücü piyasasına katılımı arz ve talep koşullarınca belirlenirken, turizm sektöründe düşük ücret düzeylerinde çalışmaya razı olan nitelik düzeyi düşük göçmenler yaygınlık kazanmaktadır.

Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadın Emeği

Son yıllarda dünyada aile birleşmesi yoluyla veya eşe bağımlı olarak değil de, bağımsız bir birey olarak göç eden kadınların sayısı artmıştır. Zaman içerisinde

uluslararası göçmenler arasında kadınların payındaki bu artışı ifade eden “göçün kadınlaşması” eğilimiyle de bağlantılı olarak kadınların uluslararası göçmen işçiler içerisindeki payı artmıştır. (UN Women, 2016). Günümüzde, dünyadaki her iki göçmenden ve yine her iki göçmen işçiden yaklaşık olarak biri kadındır (UN, 2004). Ülkelerinde istikrarlı işleri olmayan kadınlar, göç ederek ekonomik büyüme potansiyeli olan hizmet sektöründe yaygın olarak çalışmaktadırlar. Göçmen kadınlar hizmetler sektöründe özellikle ev içi hizmetler, yaşlı ve çocuk bakımı, seks işçiliği, eğlence ve turizm alanlarında çalışmaktadırlar (Kofman, 2000; Kofman vd., 2000).

Turizm sektöründe çalışan göçmenler içerisinde kadınlar önemli bir paya sahiptir ve göçmen kadınlar genellikle sektördeki niteliksiz işlerde çalışmaktadır (Lever, 1987). İngiltere turizm sektöründe çalışan Polonyalı göçmenleri inceleyen çalışmalar (Janta, 2011; Janta vd., 2011), Polonyalı göçmenlerin çoğunlukla gençler ve kadınlardan oluştuğunu ve sektördeki düşük ücretli niteliksiz işlerde kat görevlisi, mutfak görevlisi ve garson olarak çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Turizm sektörünün mevsimlik, geçici ve kayıt dışı işlerinde yaygın olarak göçmenlerin ve özellikle de kadınların çalıştıkları düşünüldüğünde; turizm sektöründeki istihdam piramidinin en altında, kadın olma sıfatı ile göçmenlik statüsünün birleştiği göçmen kadınların yer aldığı söylenebilir.

Göçmen kadınların turizm sektöründe yoğunlaşmalarına neden olan önemli bir etken, kadınların göçmenlik durumlarının (genellikle yasa dışı göçmen olmalarının) bir sonucu olarak kadınlara sunulan iş imkânlarının sınırlılığı ve turizm sektörünün göçmenlerin ucuz işgücüne ihtiyaç duymasıdır. Diğer bir etken ise ırkçı (Salaff ve Greve, 2006) ve cinsiyetçi işgücü piyasası yapısı nedeniyle göçmen kadınlara genellikle seks ve eğlence gibi turizm sektöründeki “kadınsı” işler haricinde çalışmaları için çok az fırsat verilmesidir (Lazaridis, 2000). Başka bir deyişle, işgücü piyasasının göçmenlere karşı ayrımcı bakış açısı nedeniyle yüksek nitelikli işlerin göçmenlere açık olmamasıdır. Bu anlamda cinsiyetçi işgücü piyasasının turizm sektöründe göçmen kadınlara sunduğu ve onları niteliksizleştiren en yaygın işler krupiyelik (Scott, 1995), gece kulübü dansçılığı, garsonluk (Anthias, 2000) ve seks işçiliğidir (Psimmenos, 2000; Wonders ve Michalowski, 2001; Cabezas, 2004; Kim ve Fu, 2008; Lee, 2008). Yine turizm sektöründeki işlerin birçoğu cinsiyet ve milliyete göre toplumsal olarak inşa edilmektedir. Örneğin, Polonyalı göçmen kadınlar Londra otellerinde temizlik işinde çalışırken (McDowell vd., 2007 Aktaran Janta, 2011), Arnavut işçiler ise Yunanistan’daki mutfaklarda istihdam edilmektedir (Lazaridis ve Wickens, 1999, aktaran Janta, 2011).

Nitelikli Göçmen Emeği

Turizm sektörü bir yandan işletme maliyetlerini düşürmek adına ucuz ve niteliksiz göçmen emeğine ihtiyaç duyarken, diğer yandan sektörün turistlerle kendi dillerinde iletişim kurabilen çalışanlara olan gereksinimi sektörde nitelikli göçmen emeğine olan talebi arttırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel halk genellikle turizm sektöründe istihdama uygun eğitime, tecrübeye ve yabancı dil bilgisine sahip

değildir. Bu yüzden turizm işletmeleri bu görevlerde ülkenin büyük şehirlerinden veya gelişmiş başka ülkelerden göç eden nitelik düzeyi yüksek işgücünü istihdam etmektedir (Britton, 1996; Mbiawa, 2005; aktaran Gökova ve Terzioğlu, 2015). Gelişmiş ülkelerden gelen göçmenler üst düzey yönetsel ve teknik pozisyonlarda daha yüksek ücret düzeyleri ve cazip koşullarda görev alabilmektedirler (ILO, 2012). Başka bir deyişle yerel işgücü piyasasındaki bazı becerilere sahip işgücü eksikliği de sektörde nitelikli göçmen emegine olan talebi arttırmaktadır (Janta vd., 2011).

Bunun haricinde turistik işletmenin yabancı sermayeye ait olması da sektörde göçmen emegine olan talebi arttırmaktadır. Özellikle genel ekonomik yapının gelişimini tamamlamadığı gelişmekte olan ülkelerde turizm altyapı yatırımlarının yerel sermaye eksikliği nedeniyle yapılamaması, yabancı yatırımcıların turizm sektöründe yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Wall ve Mathieson, 2006; aktaran Gökova ve Terzioğlu, 2015). Yabancı sermaye sahiplerinin kendi ülke vatandaşları ile birlikte çalışma istekleri de sektörde göçmen emegine duyulan ihtiyacı açıklayıcıdır. Bunun haricinde işverenler, sektördeki emek arzının kısıtlı olduğu işleri doldurmak için de belirli konularda uzmanlaşmış nitelikli göçmenleri istihdam etmektedirler (Janta, 2011).

Dünya turizm sektöründe göçmen emegine olan talep genel itibariyle değerlendirilecek olursa, gelişmiş ülkelerde niteliksiz göçmen emegine, gelişmekte olan ülkelerde ise daha ziyade nitelikli göçmen emegine yönelik talebin olduğunu söylemek mümkündür. Yine gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde turizm sektöründe istihdam imkânı bulan göçmen kadınların turizm sektörü için niteliksiz ve ucuz emek olduğu söylenebilir.

Türkiye’de Turizm Sektörü ve İstihdamın Yapısı

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren uygulanan dışa açılma politikaları ve ihracata dayalı büyüme modeli sayesinde ülke ekonomisi hızla büyümüş, turizm sektörü de yarattığı katma değer, istihdam ve döviz geliri ile ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye’de turizmin özellikle 1990’lı yıllardan itibaren gözde bir sektör haline gelmesiyle bu alana yapılan yatırımlar artmış ve turizm diğer sektörlerle karşılaştırıldığında oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir (Lordoğlu, 2009). Bu çerçevede bir yandan turistik tesislerin sayısı ve yatak kapasiteleri artarken; diğer yandan yabancı turistlere yönelik her şey dâhil sistemi gibi ucuz tatil programları oluşturulmuştur (Deniz ve Özgür, 2010). Böylece Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı 1980 yılında yaklaşık 1,1 milyon kişi iken, bu sayı 2015 yılında 39,5 milyon kişiye ulaşmıştır. Yabancı turist sayısındaki artışla bağlantılı olarak, turizmden elde edilen gelirler de 1980 yılında 326 milyon dolardan 2015 yılında 26,6 milyar dolara çıkmıştır (DİE,1994; UNWTO, 2016).

Türkiye, turist sayısındaki ve döviz gelirlerindeki artış hızıyla dünyadaki en büyük turizm varış noktaları içerisinde. 2015 yılı itibariyle Türkiye dünyada turist

girişleri açısından altıncı, turizm gelirleri açısından on ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye 26,6 milyar dolar olan turizm geliri ile dünya turizm pazarında yüzde 2,1; Avrupa turizm pazarında ise yüzde 5,9 paya sahiptir (UNWTO, 2016). 2016 yılı itibariyle turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı yüzde 2,6; turizm gelirlerinin ihracata oranı ise yüzde 15,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜRSAB, 2017). Söz konusu veriler bir yandan turizm sektörünün Türkiye ekonomisi için önemini ortaya koymakta; diğer yandan da turizm sektöründe oluşan geniş ve yaygın bir işgücü talebinin de göstergesini oluşturmaktadır.

Turizm sektörünün emek yoğun bir sektör olması sektörde istihdamın yoğunluğunu artırmaktadır (Yanardağ ve Avcı, 2012). 2013 yılı itibariyle Türkiye’de turizm sektöründe istihdam yaklaşık 1,3 milyon kişidir. Turizm sektörü istihdamının önemli bir bölümü, “yiyecek ve içecek hizmetleri” alt sektöründe gerçekleşmektedir. Buna göre turizmde istihdam edilenlerin yüzde 56’sı yiyecek-içecek hizmetlerinde, yüzde 30’u konaklama sektöründe, yüzde 7’si eğlence-dinlenme hizmetlerinde, yüzde 5,7’si seyahat acentelerinde ve yüzde 1,2’si de havayolu ulaştırmasında çalışmaktadır (AKTOB, 2014).

Turizm, insan unsuruna son derece bağımlı yapısı dolayısıyla istihdam yaratmada etkin bir rol oynamakta ve diğer sektörlerle göre aynı istihdam hacmini daha az sermaye ile gerçekleştirmektedir. Türkiye Otelciler Federasyonu’nun (TÜROFED) 2010 yılında yayınladığı rapora göre; Türkiye’de bir kişilik ek istihdam yaratabilmek için enerji ve ulaştırma sektörlerinde sırasıyla ortalama 2.941.000 ve 2.454.000 TL yatırım yapmak gerekirken turizm sektöründe bu rakam sadece 148.600 TL’dir (TÜROFED, 2010). Ayrıca turizm sektöründe yapılan işlerin gerektirdiği nitelik düzeyinin düşük olması, genç ve belirli bir konuda kalifiye olmamış –meslek sahibi olmayan- işgücünün istihdam edilmesine de olanak vermektedir (Lordoğlu, 2009). Bu doğrultuda nitelik düzeyi düşük işgücünün yanında öğrencilerin de bu alanda iş bulma fırsatları yaygındır. Diğer yandan turizm sektöründeki işlerle ilgili herhangi bir eğitime sahip olmayan tarım sektöründe çalışan veya kırsal nüfusta yer alanlar da, tarım sezonu haricinde turizm sektöründe istihdam edilebilmektedir. Bu sayede turizm sektörü kırsal kesimdeki yerleşenlerin kentsel alanlara kalıcı göçünü önlemekte ve sektörler arasında istihdam geçişlerini düzenleyici bir işlev üstlenmektedir (Kozak vd., 1997’den aktaran, Yanardağ ve Avcı, 2012).

Türkiye genelinde olduğu gibi turizm sektöründe de erkeklerin istihdam oranı, kadınların istihdam oranına göre daha yüksektir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Sektöründe İşverenlerin ve Çalışanların Uyum Yeteneklerinin Arttırılması Projesi (TUYUP) raporuna göre, 2016 yılı itibariyle turizm sektöründe istihdam edilenlerin yüzde 71,7’si erkek, yüzde 28,3’ü ise kadındır. Yiyecek-içecek hizmetlerinde çalışanların çoğunluğu erkeklerden oluşurken, otel ve benzeri konaklama tesislerinde ise çalışanların çoğunluğu kadındır. Türkiye turizm sektöründe istihdam edilenlerin önemli bir kısmı 20-29 (yüzde 32,6) yaş arasındadır (TOBB ve TÜROFED Raporu, 2016).

Turizm sektöründe çalışanların eğitim düzeyi oldukça düşüktür. Türkiye’de değişik düzeylerde turizm eğitimi veren kurumların varlığına rağmen, bu kurumlarda yeterli ve uygun düzeyde nitelikli işgücü yetiştirilememektedir. Yine, kendileri turizm eğitimi almamış yönetici ya da işverenlerin, eğitilmiş işgücü yerine iş başında çalışarak mesleki deneyim ve nitelik kazanmış çalışanları istihdam etme eğiliminde olmaları ve düşük ücret düzeyinden çalışmaya hazır olan eğitimsiz işgücünü tercih etmeleri, sektördeki istihdamın eğitim düzeyinin düşmesine yol açmaktadır (Kılıç, 2014). Alt sektörler itibariyle çalışanlarının eğitim düzeyinin en yüksek olduğu sektör, seyahat acenteleri ve tur operatörlüğü iken, en düşük olduğu sektör ise yiyecek ve içecek hizmetleri ile konaklamadır (Yanardağ ve Avcı, 2012; Kılıç, 2014).

Uluslararası rekabet karşısında maliyetlerini en aza indirmeyi amaçlayan işletmeler, turizm sektöründe sunulan hizmetin emek yoğun olması dolayısıyla işgücü maliyetlerini azaltmaya odaklanmakta; bu durum ise yaratılan istihdamın güvencesiz olmasına yol açmaktadır. Türkiye turizm sektörü, yüzde 43,1 kayıt dışılık oranı ile tarım ve inşaat sektöründen sonra istihdam açısından güvencesizliğin en yaygın olduğu sektördür (Lordoğlu, 2009).

Turizm sektöründe güvencesizlik dışında, ağır çalışma koşulları da mevcuttur. İşyeri koşullarına bağlı olarak, çoğunlukla haftanın 6 günü günde 12 ile 17 saat arasında çalışmakta ve fazla mesai ücreti ödenmemektedir (Lordoğlu, 2009). Yenipınar’ın İzmir’deki 4-5 yıldızlı konaklama tesislerinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmasının sonuçları, konaklama tesislerinde çalışan işçilerin yüzde 37’sinin günde ortalama 16 saatten fazla çalıştıklarını göstermektedir (Yenipınar, 2005). Yanardağ ve Avcı da Muğla ili Marmaris, Fethiye ve Bodrum ilçelerinde otel işletmelerinde çalışanlarla gerçekleştirmiş oldukları alan araştırmasında benzer şekilde turizm sektöründe çalışanların ücret düzeyinin düşük, çalışma saatlerinin uzun ve sosyal güvencelerinin olmadığını tespit etmişlerdir (Yanardağ ve Avcı, 2012). Tutar ve diğerlerinin Türkiye turizm sektörü için SWOT analizi yaptıkları çalışmalarında, turizm sektörünün hizmet ağırlıklı yapısı ve önemli bir döviz girdisi sağlaması güçlü yanları, sektörde çalışanların çoğunun yabancı dil problemi yaşaması ve ülkemizdeki turizm faaliyetlerinin mevsimlik özellikte olması ise zayıf yanları olarak tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada devletin turizm sektörü için sağladığı teşvikler ve genç bir nüfusa sahip olunması fırsat unsuru; turizm kültürünün yerleşmemiş olması ve turizm eğitim kurumlarında uygulamalı eğitimin yeterli düzeyde verilmemesi tehdit unsuru olarak belirlenmiştir (Tutar vd., 2013).

Söz konusu veriler ve uygulamalı çalışmaların bulguları, bir yandan turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içerisindeki önemini ortaya koyarken; diğer yandan da sektördeki artan emek talebine işaret etmektedir. Emek talebindeki artış, sektördeki işletmelerin işgücü maliyetlerini düşürme amacıyla birleşince, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yasal statüleri nedeniyle güvencesiz, düşük ücretli ve ağır çalışma koşullarına razı olan göçmen emeğine olan talebi arttırmıştır. Böylece sektörde çalışan göçmenlere daha sık rastlanır olmuştur.

Türkiye Turizm Sektöründe Göçmen Emegi

Dünyadaki genel eğilime benzer şekilde turizm sektörü, Türkiye’de de göçmenlerin istihdam edildiği önemli sektörlerden biridir. Göçmenlerin çalışma alanlarının turizm sektöründe yoğunlaşması, sektörün yapısal özellikleri dışında sektörde yaşanan gelişmelere ve daha önce de bahsedildiği üzere özellikle 1990’lı yıllardan itibaren artan dış talebe bağlıdır (Lordoğlu, 2009). 2010 yılında OECD Turizm Komitesi tarafından yayınlanan raporda, içerisinde Türkiye ile birlikte Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Mısır’ın da olduğu ülke grubunda, turizm sektöründe çalışan göçmenlerin yüzdesinin 3,6 ila 6,1 arasında değiştiği belirtilmiştir. Aynı raporda söz konusu göçmenlerin büyük bir kısmının Rusya, Beyaz Rusya, Slovakya, Ukrayna ve Moldova gibi komşu ülkelerden geldiği ifade edilmiştir (Joppe, 2012).

Türkiye’de yabancıların çalışma izinlerine ilişkin son zamanlarda yapılan yasal düzenlemeler göçmenlerin turizm sektöründe çalışmalarını kolaylaştırmıştır. Türkiye’de yasal olarak ikamet eden ve çalışanların durumu 2003 yılında çıkarılan 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun’la düzenlenmiştir. Söz konusu kanun ile turizm işletmelerinde yabancı uzman personel ve sanatkârlara çalışma izni verme yetkisi Turizm Bakanlığı’ndan alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na (ÇSGB) verilmiştir (Güzel ve Bayram, 2007). ÇSGB ise, başvuruları değerlendirmekte ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarını göz önünde tutarak, o işi yapabilecek yerli işçi olmaması kaydıyla yabancılara çalışma izni vermektedir (Toksöz ve Ünlütürk, 2011). Son zamanlarda söz konusu kanunda yapılan düzenlemeler kapsamında ÇSGB tarafından turizm sektöründe çalışacak yabancılara ödenecek taban ücret düzeylerinde ve istihdam kriterlerinde kolaylıklar sağlanmıştır. Bu düzenlemeler genel itibariyle turizm sektöründe yabancı işçi çalıştırmak için gerekli olan Türk vatandaşı istihdamına ilişkin kota uygulamasının kaldırılmasıyla ilgili olup (ÇSGB, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, 2017) çalışan göçmen sayısının artmasında etkili olmuştur.

Türkiye turizm sektöründe göçmen istihdamının artması, bu mevzuyu önemli bir araştırma alanı haline getirmiştir. Çalışmanın geline bu noktada, Türkiye turizm sektöründe göçmen emegine olan talebin dünyadaki eğilime benzer şekilde nitelsiz ve ucuz emek ihtiyacından mı kaynaklandığı yoksa başka belirleyicilerinin mi olduğu teorik ve uygulamalı çalışmaların bulgularından hareketle incelenecektir.

Nitelikli Göçmen Emegi

Turizm sektöründe iş kolları genel olarak konaklama, restoran-bar ve ulaştırma-seyahat acenteleri olmak üzere üçlü bir sınıflama içinde değerlendirilmektedir. Bu alt sektörlerin her birinde göçmenlerin istihdam edildiğine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Antalya ile (Deniz ve Özgür, 2010, 2013) Muğla iline bağlı Marmaris (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011; Ekiz Gökmen, 2011; Tuna ve Özbek,

2012) Fethiye ve Bodrum ilçelerinde (Tuna ve Özbek, 2012) gerçekleştirilen çalışmalarda göçmenlerin önemli bir kısmının yörenin turizm konaklama alt sektöründe masöz, animatör, restoran-bar alt sektöründe garson ve ulaştırma-seyahat acenteleri alt sektöründe ise tur operatörü ve rehber olarak çalıştıkları tespit edilmiştir. Yine söz konusu çalışmalarda (Deniz ve Özgür, 2010, 2013) göçmenlerin önemli bir bölümünün turizm sektörüyle doğrudan ilişkili olan bahsi geçen bu işler haricinde, turizm sektörüyle dolaylı olarak ilişkili olan kuyumculuk, emlakçılık, deri ve diğer giyim eşyası satışı gibi işlerde de çalıştıkları belirtilmiştir.

Restoran-lokanta alanında çalışan göçmenler turizm sektörünün en görünmez çalışanlarıdır ve çoğunlukla Doğu Avrupa ülkelerinden gelen kadınlardan oluşmaktadır. Ulaştırma-seyahat acentelerinde de göçmenlerin rehber olarak istihdamı oldukça yaygındır (Lordoğlu, 2009). Bu durum yerel işgücünün istihdama uygun eğitime, tecrübeye ve yabancı dil bilgisine sahip olmaması nedeniyle sektörde faaliyet gösteren firmaların sektördeki nitelik açığını aşmak adına nitelik düzeyi yüksek göçmenleri istihdam etmeleri ile bağlantılıdır (Britton, 1996; Mbiawa, 2005; aktaran Gökova ve Terzioğlu, 2015). Çünkü ulaştırma-seyahat acentelerinde rehber olarak çalışan göçmenlerin yabancı dil (genellikle İngilizce) seviyesi yerli rehberden oldukça yüksektir. Bu ise aynı işi yapan Türk vatandaşları ile karşılaştırıldıklarında hizmeti sunarken kendilerine üstünlük sağlamaktadır. Ayrıca göçmenlerin yerli rehberlere kıyasla daha düşük bir ücretten çalışmaya razı olmaları, işgücü piyasasına kolaylıkla katılmalarında önemli bir etken olmaktadır (Lordoğlu, 2009). Başka bir deyişle, yerli işçilere göre daha eğitilmiş olan ve daha iyi seviyede yabancı dil bilen göçmenlerin sahip oldukları yüksek nitelik düzeyi, Türkiye'deki işverenlerin yabancı göçmenleri tercih etmelerinin önemli bir nedenidir.

Yine daha önce bahsedildiği üzere, sektörün turistlerle kendi dillerinde iletişim kurabilen çalışanlara duyduğu ihtiyaç da sektörde nitelikli göçmen emegine olan talebi arttırmaktadır. Antalya (Deniz ve Özgür, 2010; 2013) ve Marmaris'e (Ekiz Gökmen, 2011) eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen göçmenleri inceleyen çalışmalarda, bölgeye yönelen Rus turistlerin sayısının artışına paralel olarak bu turistlere hizmet sunacak Rusça bilen yabancı göçmenlere yönelik işgücü talebinin ortaya çıktığı ve bu talebin eski SSCB'den gelen göçmenler tarafından karşılandığı ifade edilmiştir. Yine söz konusu çalışmalarda göçmenlerin çoğunluğunun Rusça yanında İngilizce de bilmelerinin, sektördeki işverenlerin bu göçmenleri istihdam etmesinde önemli bir neden olduğu görülmüştür. Bu durum turizm sektöründe göçmen emegine duyulan ihtiyacın bir diğer açıklayıcısı olmaktadır. Kısaca Türkiye'ye veya belirli bir turistik yöreye yönelen yabancı turistlerin kullandıkları dil, o dili bilen yabancı göçmenlere yönelik işgücü talebini belirlemektedir. Başka bir deyişle, yabancı göçmenlerin hedef turist kitlesinin dilini, kültürünü ve tatil alışkanlıklarını bilmesi, turizm sektöründe işgücü piyasasına katılmalarını kolaylaştırmaktadır.

Göçmenlerin statülerinin genellikle yasal koşul ve kurallara uymaması nedeniyle yerli işçilerin kabul etmeyeceği çalışma koşullarına razı olmaları da sektörde göçmen emegine olan talebi arttıran faktörlerden birisidir. Göçmenler

işgücü piyasasına çoğunlukla enformel alanlarda, herhangi bir izin almadan katılmaktadırlar (Gülçür ve İlkaracan, 2002; İçduygu, 2004; Kaşka, 2005). Türkiye’de göçmenlerin hizmetler sektöründe izinsiz çalışma alanları özellikle konaklama ve restoran-bar gibi turizm alt sektörlerinde yoğunlaşmaktadır (Lordoğlu, 2007). Göçmenler, turizm sektöründe çoğunlukla izinsiz çalışmaları nedeniyle yerli işçilere kıyasla daha fazla sömürülmekte ve sınır dışı edilmemek adına güvencesiz çalışma biçimlerine ve olumsuz çalışma koşullarına daha fazla katlanmaktadır. Bu katlanma ve boyun eğme, göçmenlerin emeğinin sermaye birikimi açısından her zaman tercih edilmesine neden olmaktadır (Yılmaz, 2008).

Turizm sektöründe “her şey dâhil sistemiyle” çalışan oteller ve turistlerden elde ettiği gelirlerin büyük bir çoğunluğunu kendilerine turist getiren yabancı tur operatörlerine kaptıran apart oteller, turist çekebilmek için sürekli bir fiyat rekabeti içindedirler. Son yıllarda söz konusu otel veya apart oteller için fiyat rekabeti kazanmanın en önemli yolu, yasa dışı konumları nedeniyle yerli vatandaşlarla kıyaslandığında nispeten daha düşük ücretlere razı olan göçmen emeğini kullanmaktır. Bu da sektördeki göçmen istihdamını arttırmaktadır.

Özetle yabancı göçmenlerin varlığı, işverenlere “daha iyi iş için daha az öde” yaklaşımının yaşama geçmesini sağlamaktadır. İşverenler böylece yabancı göçmenler bağlamında turizm sektörü için ucuz ve yedek bir işgücü kaynağı yaratmaktadır. Sağlanan ucuz ve hatta daha nitelikli emekle hem maliyetler düşmekte hem de üretkenlik artmaktadır (İçduygu, 2004). Bu anlamda sektörde nitelikli ama ucuz göçmen emeğine talebin yüksek olduğu söylenebilir.

Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadın Emegi

Göçün kadınlaşması dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir eğilimdir. Ve yine dünyadaki genel eğilime benzer şekilde Türkiye’de de göçmen kadınlar turizm sektöründe önemli bir paya sahiptir. Göçmen kadınların büyük bir çoğunluğu Türkiye’ye eski Sovyetler Birliği ülkelerinden ülkelerindeki yüksek işsizlik, düşük ücret ve zorlayıcı ekonomik koşullar nedeniyle göç etmişler (Gülçür ve İlkaracan, 2002; Erder ve Kaşka, 2003; Üstübcü, 2009; Lordoğlu 2009) ve turizm sektörüne katkıda bulunmuşlardır.

Türkiye’de turizm sektöründe göçmen kadın emeğini inceleyen az sayıdaki çalışma, genellikle Türkiye’nin önemli turistik illeri olan Muğla ve Antalya’ya eski SSCB’den göç ederek turizm sektöründe çalışan göçmenlere odaklanmaktadır. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Antalya’ya göç ederek turizm sektöründe çalışan 25 göçmen kadınla derinlemesine mülakat gerçekleştiren Gebelek (2008) çalışmasında kadınların temel göç sebebinin ekonomik olduğunu ve kadınların ekonomik beklentilerini ücretli emek ya da evlilik yoluyla karşıladıklarını tespit etmiştir. Dedeoğlu ve Ekiz Göçmen (2011) de benzer şekilde Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Muğla ili Marmaris ilçesine göç ederek turizm sektöründe çalışan 25 göçmen kadınla görüştikleri çalışmalarında göçmen kadınların ekonomik ve evlilik olmak üzere iki genel göç nedeninin bulunduğunu belirtmişlerdir.

Göçmen kadınlar turizmin çeşitli alt sektörlerinde masöz, animatör, garson, tur operatörü, rehber ve turizme yönelik ticari işlerde tezgahtar olarak çalışmaktadırlar. Deniz ve Özgür (2013), Antalya’da yaşayan kadın göçmenlerle gerçekleştirdikleri çalışmalarında, özellikle turizme yönelik ticari işlerde ürünlerin satışı üzerinden alınan komisyonların, uzun çalışma saatlerine rağmen, göçmenleri motive ettiğini belirtmişlerdir. Muğla ili Marmaris ilçesinde gerçekleştirilen çalışmada ise (Ekiz Gökmen, 2011) göçmen kadınların Marmaris işgücü piyasasında masöz, rehber, animatör ve tur operatörü olarak çalıştıkları tespit edilmiştir.

Göçmenler turizm sektöründeki nitelikli işgücü açığının giderilmesinde önemli bir rol üstlenmektedirler (Toksöz, 2006, Erder, 2007). Deniz ve Özgür (2013), çalışmalarında Türk kadınlarının nispeten düşük eğitim seviyeleri ve yetersiz yabancı dil bilgileri nedeniyle turizm sektöründe birçok işte istihdam edilememelerinin, göçmen kadınların turizm ve bağlı işlerde çalışmalarını yaygınlaştırdığını ifade etmiş ve göçmen kadınların sektördeki nitelikli işgücü açığını gidermedeki önemlerine vurgu yapmışlardır. Alan araştırması bulgularının göstermiş olduğu ve İçduygu (2004) ve Toksöz’ün (2006) vurgulamış oldukları üzere, Türkiye turizm sektörünün göçmen emeğine ihtiyaç duymasının en önemli nedenlerinden biri, göçmenlerin turizm sektörünün nitelik açığını kapatıyor olmasıdır. Çünkü Türkiye’ye gelen göçmenler, mevcut eğitimsiz ve kırsal kesimden gelmiş göçmen işçi profilinin aksine, mesleki becerileri ve kentsel yaşam tecrübeleri olan bireylerdir (İçduygu, 2004).

Yine yerli işgücünün eğitilmiş ve nitelikli olmasına karşın işin niteliği ve toplumun algısı nedeniyle turizm sektörünün bazı alanlarında çalışmak istemediği durumlarda sektördeki bu boşluk göçmen emeği ile karşılanmaktadır. Başka bir deyişle, göçmenler yerli emek arzının kısıtlı olduğu turizm sektöründeki işlerin doldurulmasında da önemli bir rol üstlenmektedirler. Ekiz Gökmen, (2011) çalışmasında göçmen kadınların, Türk kadınları tarafından işin imajı ve toplumun algısı nedeniyle tercih edilmeyen masözlük ve animatörlük gibi işlerde çalışmalarını dolayısıyla yerli emekle rekabet içerisine girmediklerini ve sağladıkları ucuz ve nitelikli emekle sektördeki mevcut bu boşluğu doldurduklarını tespit etmiştir. Söz konusu bulgu dünyadaki eğilimin tam tersidir. Çünkü dünyada turizm sektöründe göçmen emeğine ilişkin talep, göçmenlerin sektör için ucuz emek kaynağı olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye turizm sektöründe ise göçmen emeğine olan talep daha ziyade sektördeki nitelik açığının ve emek arzının kısıtlı olduğu alanlardaki boşluğun doldurulması gereksiniminden kaynaklanmaktadır.

Niteliksiz Göçmen Emeği ve Yabancı Sermaye Yatırımları

Sektördeki işlerin genel itibarıyla niteliksiz işler olması dolayısıyla sektörde niteliksiz göçmen emeğine de talep olmaktadır. Gökovalı ve Terzioğlu’nun Bodrum, Marmaris ve Fethiye’de 4 ve 5 yıldızlı otellerde gerçekleştirmiş olduğu alan araştırmasının bulgularına göre, tamamı yerli sermaye yapısına sahip Fethiye ve

Marmaris'teki toplam 55 otelde sadece 7 yabancı göçmenin -masaj ve animasyon hizmetlerinde- istihdam edildiği; buna karşın 7'sinin yabancı sermaye ortaklığı bulunan Bodrum'daki 50 otelde ise büyük çoğunluğu niteliksiz personel kategorisinde olmak üzere toplam 136 yabancı göçmenin istihdam edildiği tespit edilmiştir. Söz konusu bulgular, turistik tesisin yabancı sermayeye ait olması ve sermaye sahiplerinin kendi ülke vatandaşları ile birlikte çalışma isteklerinin sektördeki göçmen istihdamını arttırdığı görüşünü (Wall ve Mathieson, 2006; Aktaran Gökova ve Terzioğlu, 2015) desteklemekte ve böylece yabancı sermaye ortaklığı ile yabancı göçmen istihdamı arasında daha önce bahsedilen ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Yine bulgular görece daha az olmakla birlikte turizm sektöründe niteliksiz göçmen emeğinin varlığına da işaret etmektedir.

Türkiye turizm sektörüne büyük bir çoğunluğu nitelikli emek sunumlarıyla katkıda bulunan göçmenler, işgücü piyasasında bir takım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar dünya genelinde göçmen işçilerin yaşadıkları sorunlarla büyük ölçüde benzeşmektedir. Bu anlamda çalışmanın geline bu aşamasında dünyada ve Türkiye'de turizm sektöründe çalışan göçmenlerin yaşamış oldukları sorunlar birlikte değerlendirilecektir.

Göçmenlerin İşgücü Piyasasında Yaşadıkları Sorunlar

Göçmenlerin çoğunlukla enformel alanlarda, herhangi bir izin almadan çalışmaları işgücü piyasasında yaşadıkları sorunların temel kaynağını oluşturmakta ve çalışma koşullarını daha da zorlaşmaktadır. Bu anlamda turizm sektöründe çoğunlukla izinsiz çalışan göçmenler, sınır dışı edilmemek için güvencesiz çalışma biçimlerine ve olumsuz çalışma koşullarına, yerli işçilere kıyasla daha fazla katlanmak zorunda kalmaktadır.

Emek yoğun bir sektör olan turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için fiyat avantajı kazanmanın en önemli yolu, ucuz göçmen emeğini kullanmaktır. Bu nedenle turizm sektöründe çalışan göçmenler; özellikle dış rekabetin işgücü maliyetlerini düşürme eğilimi bu sektörde daha fazla ortaya çıktığı için, diğer sektörlerde çalışan göçmenlere göre daha düşük ücret almaktadırlar (Lordoğlu, 2009: 12). Göçmenlerin düşük ücretle çalıştırılması, işgücü piyasasında karşılaştıkları temel problemlerden birisidir. Gerek uluslararası gerek ulusal çalışmaların bulguları, göçmenlerin düşük ücretli ve olumsuz çalışma koşulları altında çalıştıklarını destekler nitelikte olup, göçmenlerin uğradığı istismarı ortaya koymaktadır. İngiltere için yapılan bir çalışmada Londra'daki bazı otellerin Doğu Avrupalı göçmenleri saat başı asgari ücretten daha düşük ücretle ve fazla çalışma ödemesi yapmadan daha uzun süre çalıştırdıkları tespit edilmiştir (Poikela, 2016). Bunun haricinde İngiltere turizm sektöründe çalışan Polonyalı göçmenleri inceleyen çalışmalarda da (Janta 2011; Janta vd., 2011) düşük ücret, ücret ayrımcılığı ve uzun çalışma saatlerine ilaveten; ırkçılık, yönetimin kötü muamelesi ve ağır iş

yükü (sürekli ayakta kalmak) sektörde göçmenlerin yaşadıkları diğer sorunlar olarak belirtilmiştir. Türkiye turizm sektöründe çalışan göçmen kadınları inceleyen Ekiz Gökmen (2011) ise çalışmasında göçmen kadınların işgücü piyasasında ücretlerin eksik ödenmesi, zamanında veya hiç ödenmemesi, elverişsiz koşullarda, güvencesiz olarak çalıştırılma, aynı işte çalışan Türk vatandaşlarıyla kıyaslandığında daha uzun saatler çalışma ve daha az ücret alma gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Gebelek (2008) de çalışmasında “turizm hizmetkârları” olarak adlandırdığı göçmen kadınların sektörde düşük ücretli işlerde çalıştıklarını ve “göçmenlik” statüleri yanında sınıflarına ve yaşlarına göre de ayrımcılığa uğradıklarını tespit etmiştir.

Çalışmaların yıl içine yayılmadığı turizm sektöründe, göçmenlerin yaşadıkları sorunlardan birisi de turizm sezonu dışındaki yüksek işsizliktir. Yoğun mevsimde göçmen işçiler işsizlik sorunu ile karşılaşmazlarken; sezon dışında işgücüne talebin azalması ile birlikte öncelikle göçmen işçiler için işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır (Lordoğlu, 2009). Söz konusu işsizlik sorunu göçmen işçilerin turizm sezonu dışında eğreti işlerde çalışmalarına da neden olabilmektedir.

Turizm sektöründe çalışan göçmenlerin yaşadıkları sorunlardan bir diğeri de barınma sorunudur. Göçmenlerin haftanın yedi günü, dinlenme, boş zaman ve tatil zamanı olmadan uzun saatler çalışmaları barınma sorunlarıyla da bağlantılı bir takım ilave sorunlara neden olmaktadır. Uzun çalışma saatleri nedeniyle turizm sektöründe özellikle konaklama işletmelerinde çalışan göçmenler, genellikle çalıştıkları işyerlerinde veya onlar için ayrılan pansiyonlarda kalmaktadırlar. Böylece çalışma saatleri belirli bir süre ile sınırlı kalmadığı gibi göçmenler iş ve özel hayatlarını da birbirinden ayıramamaktadırlar. Göçmenlerin uzun ve esnek çalışma sürelerine katlanmaları stres ve depresyon gibi psikolojik ve zihinsel hastalıklara yakalanmalarının yanı sıra aşırı içki ve sigara içmelerine de neden olmaktadır (Kwiatkowska, 2014).

Göçmenler genellikle yerli vatandaşlardan daha kötü çalışma koşullarına sahip olup sömürüye karşı daha savunmasızdırlar. Savunmasızlık genel itibarıyla göçmenlerin haklarını anlama konusunda dil engelleri, haklara ilişkin bilgi eksikliği, kültürel engeller ve göçmen işçileri temin eden geçici istihdam bürolarının hızlı artması yüzünden yaşanmaktadır. Göçmen işçilerin istihdam bürolarınca temin edilmesi işverenlerin yükümlülüklerini -ücretleri düşürüp maliyetleri işçilere yükleyen- istihdam bürolarına etkin bir şekilde aktararak işçilik maliyetlerinden tasarruf etmelerine olanak tanımaktadır (Joppe, 2012). Tüm bu olumsuz çalışma koşullarına ve yaşadıkları suistimallere karşın göçmenler, çalışma ve oturma izinlerini kaybetme korkuları dolayısıyla dışarıdan yardım isteyememektedir (Kwiatkowska, 2014).

Beşeri sermaye teorisi, yüksek nitelikli göçmenlerin iyi bir iş bulmaları gerektiğini öngörmektedir (Salaf ve Gereve, 2006). Bununla birlikte, gerek uluslararası gerek ulusal çalışmaların bulguları yüksek nitelikli göçmenlerin birçoğunun ya işsiz kaldıklarını ya da düşük ücretli niteliksiz işlerde çalıştıklarını ortaya koyarak, beşeri sermaye teorisinin öngörülerinin gerçek durumu tam olarak

yansıtmadığını göstermektedir. Göçmenlerin sahip olduğu niteliklerden daha azını kullanmaları ise niteliksizleşmelerine neden olmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nden Kanada'ya göçü inceleyen çalışmalar, göçmenlerin nitelik düzeyinin yüksek olmasına rağmen, birçoğunun işsiz kaldığını veya düşük ücretli işlerde çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmalarda işsizlik ve niteliksizleşme sorunu yaşayan Çinli göçmenlerin daha çok kadınlar olduğu tespit edilmiştir (Chard vd. 2000; Li, 2000 aktaran Salaf ve Gereve, 2006). İngiltere turizm sektöründe çalışan Polonyalı göçmenleri inceleyen çalışmaların (Janta, 2011; Janta vd., 2011) sonuçlarına göre eğitim düzeyi yüksek göçmenler sektördeki düşük ücretli niteliksiz işlerde kat görevlisi, mutfak görevlisi ve garson olarak çalışmaktadırlar. Ekiz Gökmen, (2011) ise çalışmasında kendi ülkelerinde doktorluk, diş hekimliği ve yöneticilik gibi yüksek statülü işlerde çalışan göçmen kadınların, Marmaris işgücü piyasasında masözlük, rehberlik, animatörlük ve tur operatörlüğü gibi düşük statülü işlerde çalıştıklarını tespit etmiştir. Çalışmada yüksek eğitim düzeyine sahip göçmenlerin nitelik düzeylerinden bağımsız olarak düşük statülü işlerde çalıştırılarak niteliksizleştirilmesi sektörde yaşamış oldukları en önemli sorunlardan biri olarak belirtilmiştir. Aynı alan verilerinin kullanıldığı bir başka çalışmada ise (Ekiz Gökmen ve Dedeoğlu, 2014) evlilik yoluyla Türk vatandaşlığına geçen ve turizm sektöründe çalışan yabancı göçmen kadınların yapmış oldukları evliliklerin işgücü piyasasında yaşadıkları sorunlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada Türk erkekleriyle evli olmayan üç göçmen kadın ile karşılaştırıldığında, evli göçmen kadınların ikamet ve çalışma izni sorunundan kurtulma ve yasal statü kazanma gibi avantajlara sahip oldukları belirtilirken; evli olmalarının aynı işi yapan Türk vatandaşlarından daha uzun çalışıp daha az ücret almalarını ve eğitim düzeyleriyle kıyaslandığında daha niteliksiz işlerde çalışmalarını engelleyemediği tespit edilmiştir.

Sektörde önemli bir paya sahip olan göçmen kadınlar söz konusu sorunlar haricinde sadece ve sadece kadın olmaları dolayısıyla da fiziksel ve sözlü taciz gibi bir takım sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Lordoğlu 2009). Cinsiyetçi işgücü piyasasının turizm sektöründe göçmen kadınlara sunduğu gece kulübü dansçılığı (Anthias, 2000) ve seks işçiliği (Psimmenos, 2000) gibi işler dolayısıyla göçmen kadınların turistlerle kurdukları ilişki kadınlara eğlence, tüketim, seyahat ve evlilik için fırsatlar sağlarken (Cabezas, 2004) diğer yandan göçmen kadınların bedensel veya ruhsal olarak sömürülmelelerini yeniden üreten sosyal süreçlere yol açmakta ve göçmen kadınların marjinalleşmesine neden olmaktadır (Psimmenos, 2000). Türkiye'de ise göçmen kadınlar geldikleri ülke ile ilgili önyargılar dolayısıyla genellikle "Nataşa" olarak damgalanmaktadırlar (Gülçür ve İlkaracan, 2002; Erder ve Kaşka, 2003; Üstübcü, 2009). Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, (2011) çalışmalarında eski Sovyetler Birliği ülkelerinden göç eden kadınların işyerinde fiziksel ve sözlü tacize uğrama şeklinde sorunlarla karşılaştıklarını, sosyal hayatta ise "Nataşa" olarak damgalanarak dışlandıklarını tespit etmişlerdir. Çalışmada ayrıca göçmen kadınların "Nataşa" imajı içerisinde dışlanmalarının, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerindeki başarısızlık, yalnızlık, taciz ve topluma uyum sağlama güçlüğü gibi sosyal

çevrelerinde yaşamış oldukları diğer sorunların da kaynağını oluşturduğu belirtilmiştir.

İşgücü piyasasında bahsi geçen bir dizi sorunla karşılaşan göçmenler genellikle turizm sektöründeki mevcut işlerini, uzun vadeli bir kariyer elde etme yolunda başka bir iş bulmadan önce geçici bir seçenek olarak algılamakta ve turizm sektörünü uzun süreli kariyer gelişim alanı olarak görmemektedirler (Janta 2011; Janta vd., 2011). ILO'nun uluslararası otelcilik sektörünü ele aldığı raporu, göçmenlerin genellikle göç etmiş oldukları ülkelerdeki diğer sektörlere geçmeyi istediklerini ya da orta ve uzun vadede ülkelerine dönmeyi hedeflediklerini göstermektedir (ILO, 2012).

Sonuç ve Öneriler

Dünya turizm sektöründe istihdam edilen göçmenlerin nitelik düzeyleri genel itibariyle düşük iken; Türkiye turizm sektöründe genellikle yerli emek arzının kısıtlı olduğu işleri üstlenen göçmenlerin nitelik düzeyleri ise yüksektir. Bu anlamda göçmen işçilerin Türkiye turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelik ve arz açığını karşılamada önemli bir rol üstlendikleri söylenebilir. Gerek dünya genelinde, gerek Türkiye özelinde turizm sektöründe çalışan göçmenlerin ortak özelliği ise ucuz emek arzında bulunuyor olmalarıdır. Böylelikle dünyadaki göçmenler turizm sektörü için nitelsiz ve ucuz emek olurken, Türkiye'deki göçmenler ise nitelikli ve ucuz emek haline dönüşmektedirler.

Göçmen işçiler sektördeki kötü çalışma şartlarından mustarip olmalarına rağmen, birçoğu sahip oldukları yüksek nitelik düzeyleri ile Türkiye işgücü piyasasında sıklıkla bulunmayan bir beceri profilini sektöre kazandırmaktadır. Böylece göçmenler turizm sektörünün beşeri sermayesini ve verimliliğini artırarak ülke ekonomisinin uzun vadeli büyümesine katkıda bulunmaktadır. ILO raporunda da dile getirildiği üzere, uluslararası emek göçü düzgün yönetildiğinde, piyasadaki verimliliği arttırmak, nitelikli veya nitelsiz işgücü sıkıntısını gidermek, nüfusu gençleştirmek ve hedef ülkeler ile menşe ülkelerdeki girişimcilik, dinamizm ve çeşitliliği teşvik etmede yardımcı olmaktadır (ILO, 2010b). Ancak genellikle ülkeler göçmen emeğini kısa vadeli bir çözüm ve mevsimsel bir olgu olarak görmekte (Joppe, 2012) ve bu nedenle turizm sektörünün ihtiyaçlarını desteklemek amacıyla nadiren göçle ilgili destekleyici ve stratejik politikalar geliştirmektedir (ILO, 2012). Bunun bir sonucu olarak her ne kadar göçmen işçilerin haklarını korumak için uluslararası topluluklar tarafından bir dizi sözleşme ve politika önerisi kabul edilmiş olsa da göçmen işçiler özellikle de geçici ve düzensiz olanlar sömürüye karşı savunmasız kalmaktadır (Joppe, 2012).

Turizm sektöründe göçmen emeğini inceleyen ulusal ve uluslararası çalışmaların bulguları sektörün imajının, statüsünün, çalışma koşullarının ve ücretlendirme sisteminin iyileşmediğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda göçmenlerin özellikle de emek sömürüsünün en çok yaşandığı turizm sektöründe

çalışan göçmenlerin işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunların azaltılması amacıyla göçmen işçilere yönelik koruyucu hukuk kurallarına dayalı istihdam uygulamalarının teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Uluslararası göçün toplumsal cinsiyete duyarlı yönetişi üzerine inşa olunan sürekli eğitim ve yetenek geliştirme amaçlanmalıdır. Güvenli ve eşitliği geliştiren işe alım, ücret ödeme ve hakların korunmasını garanti eden ikili anlaşmaların yapılması, izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Hükümetleri, 189 ILO Sözleşmesini onaylamaya ve ILO Sözleşmesi 97² ve ILO Sözleşmesi 143³e³ destek vermeye çağırın savunuculuğun devam ettirilmesi gerekmektedir. Özel istihdam büroları ile ilgilenen ve özel istihdam bürolarında genellikle ücretlendirme ile ilgili hukuk kurallarını çiğneyen uygulamalara karşı işçileri korumak adına uluslararası standartlar oluşturan 181 sayılı ILO Sözleşmesinin onaylanması da bu anlamda önem arz etmektedir (UN WOMEN, 2016). Yine konuk işçi programlarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Joppe, 2012).

Bunun haricinde turizm sektöründe çalışmak isteyen göçmenlere yönelik olarak en azından turizm sezonunu kapsayan tarihler arasında çalışma ve oturma vizelerinin alınmasının kolaylaştırılması, sektördeki nitelik açığının ve arz kısıtının nitelikli ve ucuz göçmen emegi ile karşılanmasını sağlayacaktır. Böylece sektörde verilen hizmetin kalitesi artarken maliyetler de düşecektir.

Emek göçüne ilişkin bir düzenleme içermeyen ve sadece Türk soylu muhacirlerle sınırlı kalan Türkiye'nin göç rejiminde, düzensiz göçmenlerin haklarını içeren belli bir düzenleme de mevcut değildir. Bu durum ülkeye emekleri ile katkıda bulunan düzensiz göçmenleri başka bir deyişle kayıt dışı ya da dokümansız göçmenleri görünmez kılmaktadır. Bu görünmezlik aynı zamanda onların yaşadıkları sorunlarıyla ilgilenilmesinin ve dokümansız göçmenlere karşı daha insan temelli bir yaklaşım geliştirilmesinin önünde ciddi engeller barındırmaktadır. Yasal düzenlemelerin dışında kaldıklarından göçmenler, Türkiye'nin geniş kayıt dışı ekonomisi için ucuz ve güvencesiz insan yığınları haline gelmektedirler (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011). Bu anlamda uluslararası emek göçüne ilişkin mevzuatın dokümansız göçmenlerin yasal durumlarını ya da haklarını da kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Göçmenlerin en azından dil problemleri yüzünden entegrasyona yönelik ciddi engellerle karşılaştıklarına dair genel bir kabul olmasına rağmen, çok az ülke göçmenlere yardımcı olacak bir önlem geliştirmiştir. Bu anlamda göçmen işçilerin ev sahibi topluluğa uyum sağlamasına yardımcı olmak için dil eğitimi ve kurslar gibi bir takım araçlar önem arz etmektedir (Joppe, 2012). Türkçe dil kursları göçmenlerin hem sosyalleşmesi hem de Türk kültürüne uyum sağlaması açısından önemli olabilecektir.

² Ülkeleri, göçmenlerin ücret, sendikalaşma, menfaatler ve sosyal güvenlik açısından ayrımcılığa uğramasını önleyen politikalar oluşturmaya çağırın sözleşmedir.

³ Üye ülkelere göçmenlerin şiddet olaylarını durdurmalarını ve eşit muamele ve fırsat sunmalarını öneren sözleşmedir.

Göçmenlerin işgücü piyasasında yaşamış oldukları en önemli sorun olan niteliksizleşmeyi azaltabilmek için, devletin göçmenlerin sahip oldukları niteliklere uygun işlerde çalışmalarına imkân tanıyacak işgücü piyasası düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Çünkü yüksek nitelikli göçmenlerin masözlük, tezgâhtarlık ve animatörlük gibi düşük nitelikli işlerde çalıştırılması Türkiye işgücü piyasası açısından önemli bir emek potansiyeli kaybıdır. Bu anlamda göçmenlerin kendi ülkelerinde almış oldukları eğitim ve diplomalarının Türkiye’de geçerliliğinin sağlanması ve bazı meslekleri yapmalarının önündeki yasal engellerin kaldırılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir. Yine göçmenlerin diplomalarının geçerliliğinin onaylanma sürecinin uzun bürokratik süreçten kurtarılması da aynı amaca hizmet etmesi açısından önem taşımaktadır (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011).

Devletin sivil toplum örgütleri ile birlikte göçmenlere, özellikle de hem kadın hem de göçmen olmaları dolayısıyla daha fazla sömürüye uğrayan kadın göçmenlere ilişkin politikalar üretmesi gerekmektedir. Göçmen kadınların gerek gelmiş oldukları ülkelere ilişkin önyargı gerek çalıştıkları masözlük ve animatörlük gibi işler dolayısıyla “Nataşa” olarak algılanmalarının önüne geçmek için ise yine göçmen kadınların niteliklerine uygun işlerde çalışmalarını sağlayacak olan işgücü piyasası düzenlemelerine ihtiyaç vardır. Göçmenlik statülerinde yapılacak düzenlemeler de göçmen kadınlara ilişkin “Nataşa” algısını değiştirerek göçmen kadınları toplumun dışlanan, marjinal grubu olmaktan çıkarmaya katkı sağlayacaktır (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011).

Göçmen insan haklarının etkin bir şekilde korunmasının hala dünya çapında büyük bir sorun olduğu düşünüldüğünde, uluslararası göçün, göçmenler açısından eziyet ve mağduriyet yerine fırsat ve tercih haline gelmesini sağlamak için, göçe ilişkin bakış açısının, insan haklarını koruma anlayışı üzerine inşa edilmesi önem arz etmektedir (Kwiatkowska, 2014). Türkiye’de insan hakları temel alınarak oluşturulacak modern bir göç politikası, göçmenlerin işgücü piyasasında yaşamış oldukları sorunların ve yaşadıkları mağduriyetlerin giderilmesini sağlayacaktır (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011).

Sonraki Adımlar

Ülkelerindeki iç savaştan kaçan çok sayıda Suriyelinin “açık kapı politikası” izlenerek geçici koruma statüsü altında Türkiye’ye kabulünün ardından Suriyeli göçmenler Türkiye işgücü piyasasının önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Artan Suriyeli göçmenlerin varlığı bu sosyal fenomenin, turizm sektörü içerisindeki yerini önemli bir araştırma haline getirmektedir. Ancak turizm sektöründe Suriyeli emeğine ilişkin herhangi bir veri veya çalışma bulunmamaktadır. Bu durum Suriyeli göçmenlerin emek arzı başka bir deyişle demografik özellikleri ile sektörün emek talebi arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de 2016 yılı sonu itibariyle sayıları yaklaşık 3 milyona (2.834.441) ulaşan kayıtlı Suriyeli göçmenlerin yaklaşık yarısı (yüzde 47,6) 18 yaşından küçük olup yine yaklaşık yarısı (yüzde 46,7) kadınlardan oluşmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Türkiye’ye göç eden Suriyeli göçmenlerin eğitim düzeyi de oldukça düşüktür. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların çoğunluğu ilkökul mezunudur. Kamplarda yaşayan Suriyeli sığınmacıların yüzde 54’ü kamp dışında yaşayanların ise yüzde 61’i ilkökul mezunu ve altı eğitim düzeyine sahiptir (AFAD, 2013). Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmının çocuk ile gençlerden oluşması ve eğitim düzeylerinin düşük olması, turizm sektörünün nitelikli işgücü talebini karşılayamamalarının nedeni ve sektörde bulunmamlarının açıklayıcısı olmaktadır. Turizm sektöründe çalışma saatlerinin uzun olması ve cinsiyetçi işgücü piyasasının göçmen kadınlara sunduğu masözlük ve animatörlük gibi işlerin muhafazakâr aile yapısına uygun olmaması ise sektörde Suriyeli kadınlara rastlanılmamasının bir nedeni olabilir.

Söz konusu veriler doğrultusunda Suriyeli göçmenlerin turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu niteliklere şuan için uygun olmadığı söylenebilir. Ancak Türkiye’ye gelen Arap turistlerin sayısındaki artış, yakın zamanda Arapça bilen Suriyeli göçmenleri sektörde görünür kılabilir. Öyle ki Irak, Libya, Suudi Arabistan, Lübnan, Cezayir, Mısır ve Ürdün gibi Arap ülkelerinden son 3 yılda Türkiye’ye 7,5 milyon turist gelmiştir. Arap turistlerin ilk tercihi lüks alışveriş imkanları nedeniyle İstanbul olurken, son zamanlarda Arap turistler yeşil ve serin destinasyon tercihlerinin (İstanbul, Bolu, Yalova, Trabzon) yanı sıra Muğla, Antalya ve Marmaris gibi sıcak ve denize kıyısı olan destinasyonlara da ilgi göstermeye başlamıştır⁴. Türkiye’nin önemli turizm beldelerinden olan Marmaris’e son yıllarda önemli oranda Ortadoğulu turist gelmeye başlamıştır. Özellikle İsrail, İran, Ürdün ve Lübnan’dan gelen Ortadoğulu zengin turistler ilçeye ciddi ekonomik katkı sağlamışlardır⁵. İngiliz ve Alman turistlerin yerini almaya başlayan Arap turistler uzun vadede Arapça bilmeleri dolayısıyla Suriyelerin turizm sektöründe istihdam edilmeye başlamasını sağlayabilir. Bu durum turizm sektöründe Suriyeli göçmen emegini ileri çalışmaların önemli bir konusu haline getirebilir.

⁴ Son 3 Yılda Türkiye’ye 7 Milyon Arap Turist Geldi, Milliyet.

⁵ Ortadoğulu Turistler Marmaris’e Akın Ediyor, Seyahat Haberleri Hürriyet.

KAYNAKÇA:

- AFAD Başkanlığı, (2013) **Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, Saha Araştırması Sonuçları**, Ankara.
- Aitken, C. Ve Hall, C. M. (2000) "Migrant and Foreign Skills and Their Relevance to the Tourism Industry", **Tourism Geographies**, 2, 1, 66-86.
- AKTOB, Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği, (2014) "2023'e Doğru Türkiye'de Turizmin 100 Yılı Turizm ve Konaklama Sektörünün Sosyo-Ekonomik Etkileri", <http://www.aktob.org.tr/pdf/arastirma2014.pdf> (22.05.2017).
- Anthias, F. (2000) "Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe", Anthias, F. Ve Lazaridis, G.(der) **Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move** içinde, Oxford, UK: Berg Oxford International Publishers, 15-47.
- Aydoğanoglu, E. (2007) "Uluslararası Emek Göçü, Yasa dışı Göç ve Göçmen İstihdamı", <http://www.emekdunyasi.net/tr/article.asp?ID=32>, (17. 12. 2008).
- Cabezas, A. L. (2004) "Between Love and Money: Sex, Tourism, and Citizenship in Cuba and the Dominican Republic", **Journal of Women in Culture and Society**, 29, 4, 987-1015.
- Cooper, M. J. (2002) "Flexible Labour Markets, Ethnicity and Tourism-Related Migration in Australia and New Zealand", Hall, C. M. ve Williams, A. M. (der.) **Tourism and Migration New Relations Between Production and Consumption** içinde, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 73-86.
- Dedeoğlu, S. Ve Ekiz Gökmen, Ç. (2011) **Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar**, Ankara: Efil Yayınevi.
- Deniz, A. Ve Özgür, E. M. (2010) "Rusya'dan Türkiye'ye Ulus aşırı Göç: Antalya'daki Rus Göçmenler", **Ege Coğrafya Dergisi**, 19, 1, 13-30.
- Deniz, A. Ve Özgür, E. M. (2013) "Antalya'daki Rus Gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe", **Sosyoloji Dergisi**, 3, 27, 151-175.
- DİE, Devlet İstatistik Enstitüsü, (1994) **İstatistik Göstergeler 1923-1992**, Yayın no: 1632, Ankara.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2011), "Türk Turizminin Yabancı Gelinleri: Marmaris Yöresinde Turizm Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınlar", **Çalışma ve Toplum**, 28, 1, 201-231.
- Ekiz Gökmen, Ç. ve Dedeoğlu, S. (2014) "Bir Göç Stratejisi Olarak Uluslararası Evlilikler: Marmaris'te Yaşayan Yabancı Göçmen Kadınlar Örneği", Tuna, M. (der.) **Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler** içinde, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 162-199.
- Erder, S. (2007) "Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin Yabancıları", Arı, F.A. (der.) **Türkiye'de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri** içinde, İstanbul: Derin Yayınları, 1-82.

- Erder, S. Ve Kaşka, S. (2003) **Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey**, Ankara: IOM.
- Gebelek, G. (2008) **The New International Migration from a Gender Perspective: A Case Study of Post- Soviet ‘Servants of Tourism’ in Antalya**, MA Thesis in International Relations, Koç University. İstanbul.
- Gökovalı, U. Ve Terzioğlu, M. (2015) **Turizm Endüstrisinde Geri Bağlantılar ve Ekonomik Sınıtlar: Muğla Otelcilik Endüstrisi Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış TÜBİTAK Projesi, 2013-2015.
- Gülçür, L. Ve İlkkaracan, P. (2002) “The “Natasha” Experience: Migrant Sex Workers from the Former Soviet Union and Eastern Europe in Turkey”, **Women’s Studies International Forum**, 25,4, 411-421.
- Güzel, A. Ve Bayram, F. (2007) “Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma Hakları ve Çalışma İzinleri”, Arı, F. A. (der.) **Türkiye’de Yabancı İşçiler: Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri** içinde, İstanbul: Derin Yayınları, 157-256.
- ILO, International Labour Organization, (2010a) **Developments and Challenge in the Hospitality and Tourism Sector**, Geneva, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_166938.pdf (26.05.2017).
- ILO, International Labour Organization, (2010b) **International Labour Migration: A Rights-based Approach**, Geneva, CH <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1086&context=intl> (26.05.2017).
- ILO, International Labour Organization, (2012) **Migrant Workers in the International Hotel Industry**, International Migration Paper No. 112, Geneva, http://staging.ilo.org/public/libdoc/ilo/2012/112B09_59_engl.pdf (29.05.2017).
- ILO, International Labour Organization, (2015) **Global Estimates on Migrant Workers Results and Methodology Special Focus on Migrant Domestic Workers**, Geneva, http://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/--dcomm/documents/publication/wcms_436343.pdf(29.05.2017).
- İçduygu, A. (2004) **Türkiye’de Kaçak Göç**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 65, İstanbul.
- Janta, H. (2011) “Polish Migrant Workers in the UK Hospitality Industry: Profiles, Work Experience and Methods for Accessing Employment”, **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 23, 6, 803-819,
- Janta, H., Ladkin, A., Brown, L., Lugosi, P. (2011) “Employment Experiences of Polish Migrant Workers in the UK Hospitality Sector”, **Tourism Management**, 32, 5, 1006-1019.

- Joppe, M. (2012) “Migrant Workers: Challenges and Opportunities in Addressing Tourism Labour Shortages”, **Tourism Management**, 33, 662-671.
- Kaşka, S. (2005) “Ev İçi Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Türkiye’deki Göçmen Kadınlar”, **Tes-İş Sendikası Dergisi**, Ekim, 49-54.
- Kılıç, Y. (2014) “Turizm Sektörü İstihdamının Eğitim Durumu ve İnsan Gücü Planlaması”, **Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 4,1, 419-436.
- Kim, J. K. Ve Fu, M. (2008) “International Women in South Korea’s Sex Industry: A New Commodity Frontier”, **Asian Survey**, 48, 3, 492-513.
- Kofman, E. (2000) “The Invisibility of Skilled Female Migrants and Gender Relations in Studies of Skilled Migration in Europe”, **International Journal of Population Geography**, 6: 45-59.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., Sales, R. (2000) **Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics**, Routledge, London and New York.
- Kwiatkowska, A. (2014) *Migrant Workers in Tourism Employment, UK*,
<http://www.travel-conference.co.uk/commentaries.php?paper=277#.WW4OcBXyicc> (19.07.2017).
- Lazaridis, G. (2000) “Filipino and Albanian Women Migrant Workers in Greece: Multiple Layers of Oppression”, Anthias, F. Ve Lazaridis, G. (der.) **Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move** içinde, Oxford, UK: Berg Oxford International Publishers, 49-79.
- Lee, M. (2008) “Policing Chinese Migrant Sex Workers in Hong Kong”, **International Migration**, 46, 3, 95-121.
- Lever, A. (1987) “Spanish Tourism Migrants: The Case of Lloret de Mar”, **Annals of Tourism Research**, 14, 4, 449-470.
- Lordoğlu, K. (2007) “Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar”, **Çalışma ve Toplum**, 3, 11-32.
- Lordoğlu, K. (2009) *Türkiye’de Turizmde Çalışan Göçmenler ve İşgücü Piyasasında Oluşan Yeni Sorunlar*,
[http://mimoza.marmara.edu.tr/~klordoglu/yazilar/Anvers Kongre metni_1.pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~klordoglu/yazilar/Anvers_Kongre_metni_1.pdf), (10.11.2009).
- Poikela, P. (2016) *Tourism Industry and Migrant Workers in The UK*,
<http://www.travel-conference.co.uk/commentaries.php?paper=340#.WW8eGRXyicc> (19.07.2017).
- Psimmenos, I. (2000) “The Making of Periphrastic Spaces: The Case of Albanian Undocumented Female Migrants in the Sex Industry of Athens”, Anthias, F. Ve Lazaridis, G. (der.) **Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move** içinde, Oxford, UK: Berg Oxford International Publishers, 81-102.

- Salaff, J. Ve Greve, A., (2006) “Why Do Skilled Women and Men Emigrating from China to Canada Get Bad Jobs?”, Tastsoglou E. Ve Dobrowolsky, A. (der.) **Women, Migration and Citizenship: Making Local, National, and Transnational Connections** içinde, Burlington: Ashgate Press, 85-105.
- Scott, J. (1995) “Sexual and National Boundaries in Tourism”, **Annals of Tourism Research**, 22, 2, 385-403.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü (2017), “Turizm Sektörü Çalışma İzinlerinde 2017 Yılı İçin Sağlanan Kolaylıklar” <http://www.calismaizni.gov.tr/duyurular/tur%C4%B0zm-sektoer%C3%BC-%C3%A7ali%C5%9Fma-%C4%B0z%C4%B0nler%C4%B0nde-2017-yili-%C4%B0%C3%A7%C4%B0n-sa%C4%9Flan-kolayliklar/> (21.07.2017).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017), “2016 Türkiye Göç Raporu” Yayın No: 40. http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (23.11.2017).
- TOBB ve TÜROFED, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve Türkiye Otelciler Federasyonu (2016) **Turizm Sektör Meclis Raporu**, 6,11 https://issuu.com/yediiletisim/docs/turofed_rapor_2016-2 (13.06.2017).
- Toksöz, G. (2006) **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz G. Ve Ünlütürk, Ç. (2011) “Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış”, Sancar, S. (der.) **Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan** içinde, 1. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları:9.
- Tuna, M. Ve Özbek, Ç. (2012) **Yerleşen Yabancılar, Güney Ege Bölgesi’nde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- TÜROFED, Türkiye Otelciler Federasyonu (2010) **Turizm Raporu**, Ekim, Sayı:2
- TÜRSAB, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, (2017) *Turizmin Ekonomideki Yeri*, <http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icindeki-payi-1963-79.html>
- Tutar, F. Alpaslan, C. Tutar, E. Ve Erkan, Ç. (2013) “Turizm Sektörünün İstihdam Üzerine Etkileri”, **GJEBS, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, 2, 4, 14-27.
- UN, United Nations, (2004) **World Economic and Social Survey: International Migration**.
- UNEP ve UNWTO, United Nations Environment Programme and World Tourism Organization, (2012) **Tourism in the Green Economy-Background Report**, Madrid, https://www.unep.org/greeneconomy/sites/unep.org/greeneconomy/files/feld/image/tourism_in_the_green_economy_unwto_unep.pdf (12.06.2017).

- UN WOMEN, (2016) *Filipino Women Migrant Workers Fact Sheet*, <http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2016/filipino-women-migrant-workers-factsheet.pdf?la=en&vs=2736> (17.07.2017).
- UNWTO, United Nations World Tourism Organization, (2016) **Tourism Highlights**, 2016 Edition, (29.05.2017).
- Ünlüöner, K. S Ve Şahin, Z. (2011) “Turizmde İstihdam”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 10, 37, 1-25.
- Üstübcü, A. (2009) *Türkiye’ye Yönelik Kadın Göçü: Seks İşçileri ve Ev İçi Hizmetlilerin Kişisel Güvenlik Sorunlarını İlişkilendirmek* <http://www.umut.org.tr/HukukunGencleri/TamMetinlerSunular/AysenUstubici.pdf>, (07.11.2009).
- Wonders, N. A. Ve Michalowski, R. (2001) “Bodies, Borders, and Sex Tourism in a Globalized World: A Tale of Two Cities Amsterdam and Havana”, **Social Problems**, 48, 4, 545-571.
- Yanardağ, M. Ö. Ve Avcı, M. (2012) “Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 3, 2, 39-62.
- Yenipınar, U. (2005) “Otel İşletmelerinde Ücretlendirme: İzmir İli 4-5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Analiz”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7,3, 148-176.
- Yıldız, Z. (2011) “Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 3, 5, 54-71.
- Yılmaz, G. (2008) “Düş, Umut, Acı ve Travmanın Sentezi: Sermaye Birikiminde Göçmen Emeği”, **Toplum ve Hekim**, 3, 172-178.

